

ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA

Informace
pro jednání Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky
k vývoji situace Union banky, a.s.

4. března 2003

Informace o vývoji situace Union banky

1. Základní informace o bance

Union banka, a.s., má sídlo v Ostravě, ul. 30. dubna čp. 635. Obchodní síť banky tvoří celkem 91 obchodních míst (11 poboček, 56 jednatelství a 24 expozitury) rozmístěných po celém území ČR. Největší koncentrace obchodních míst je však v jihomoravském (17) a moravskoslezském kraji (10).

Bilanční suma banky činila k 31.1. 2003 cca 20,8 mld. Kč, tj. 0,83 % bilanční sumy bankovního sektoru. Aktiva banky tvoří zejména pohledávky vůči klientům ve výši cca 13,8 mld. Kč (1,52 % úvěrů bankovního sektoru). Na straně pasiv činily vklady klientů cca 16,6 mld. Kč (1,15 % celkových depozit bankovního sektoru), z toho objem pojištěných vkladů dosáhl cca 16,48 mld. Kč a vyplácené náhrady by činily cca 12,8 mld. Kč. Z celkového objemu vkladů tvoří vklady fyzických osob 85 %. Banka má cca 250 000 klientů.

Základní kapitál banky činil cca 2,25 mld. Kč, zároveň však banka evidovala v účetnictví neuhrazenou ztrátu z minulých období ve výši cca 0,88 mld. Kč.

Nejvýznamnějšími akcionáři banky jsou Union Group, a.s. (75,36 %) a Invesmart B.V. (22,6 %), přičemž Invesmart B.V. zároveň drží i 60 % podíl na Union Group, a.s.

Představenstvo banky v současné době pracuje ve složení: Roman Mentlík (předseda), Štefan Veselovský a Michal Gaube. Členy dozorčí rady banky jsou: Paolo Catalfamo (předseda), Paul de Sury, Hana Jeníková, Ivana Růžičková a Marco Bertolin.

2. Vznik banky

Union banka (dále také „banka“ nebo „UB“) byla založena v roce 1991 jako malá regionální banka s cílem napomoci restrukturalizaci ostravského regionu. Banka byla značně provázaná s velkými podniky zejména ze severomoravského regionu, do roku 1993 posílily svou akcionářskou účast v bance velké průmyslové podniky z regionu jako např. Severomoravská plynárenská, Vítkovice a Nová huť. Postupně byla pro obsluhu rozhodujících klientů banky z průmyslové oblasti otevřena obchodní centra v Praze, Brně, Olomouci a dalších městech ČR.

Koncem roku 1995 tehdejší akcionáři banky založili společnost (dříve Facium, od r. 1996 Union Group), která se stala místo nich vlastníkem akcií banky. Původní akcionáři banky pak vlastnili podíly na této společnosti. Jako důvod této transakce bylo prezentováno, že se jedná o „obranu proti nepřátelskému převzetí“ ze strany nově vzniklých dravých finančních skupin.

3. Převzetí a integrace dalších bank

Na přelomu let 1993-1994 uskutečnil bankovní dohled v malých českých bankách šetření za účelem zjištění jejich situace. Výsledky tohoto šetření byly pro většinu bank velmi nepříznivé, Union banka však byla hodnocena relativně pozitivně.

V roce 1996, kdy vyvrcholila krize v subsektoru malých českých bank, ČNB s ohledem na relativně příznivé výsledky vykazované v té době Union bankou souhlasila se záměrem expanze banky spočívající mj. v převzetí a integraci některých problémových bank. V roce 1996 byly uzavřeny mezi ČNB a Union bankou resp. Union Group dohody o spolupráci při řešení situace Bankovního domu Skala, a.s. (BDS), Evrobanky, a.s. (EVBA) a Ekoagrobanky, a.s. (EAGB). V rámci řešení přebírala Union banka majetkové účasti v problémových bankách a následně jejich aktiva a pasiva prostřednictvím smluv o prodeji podniku nebo části podniku. ČNB se podílela v souladu s dohodami na očištění bilancí jednotlivých bank tak, aby integrace

neznamenal neúměrné dopady do hospodaření banky. Pokrytí zbylé části ztrátových aktiv a úhradu provozních nákladů spojených s integrací nesla Union banka a její akcionáři.

Banka se dále rozhodla v roce 1998 převzít i Foresbank, a.s. (FORE), která byla v té době zařazena do Stabilizačního programu vlády. Převzetím FORE totiž Union banka získala dva největší penzijní fondy v České republice (Podnikatelský penzijní fond a Vojenský otevřený penzijní fond - dále jen „VOPF“, oba tyto fondy byly později sloučeny pod názvem VOPF) a obsluhu celních pracovišť, jejichž získání považovala Union banka za významné pro další rozvoj finanční skupiny Union Group.

Integrační proces byl předmětem zvýšené pozornosti ČNB. Probíhala řada jednání s vedením banky, ve druhém čtvrtletí 1997 byla v bance provedena dílčí kontrola a koncem roku komplexní kontrola. ČNB uložila bance odstranění zjištěných nedostatků, zejména v oblasti nedostatečné tvorby opravných položek k převzatým i vlastním aktivům. Banka zároveň čelila problému nedostatečné výnosovosti, vyplývající zejména z vysokých provozních nákladů spojených s postupnou integrací převzatých bank, která neprobíhala dle původních předpokladů Union banky.

K eliminaci dopadů z integrace a na základě požadavku ČNB banka postupně zvyšovala svůj základní kapitál až na 2,4 mld. Kč v roce 1999.

V rámci převzetí FORE převzala Union banka rovněž závazek FORE vůči České finanční, s.r.o. (dále také „ČF“) ze Stabilizačního programu. V rámci dohodnutého řešení neobdržela ČF zpět všechny prostředky ze Stabilizačního programu FORE s tím, že plnění přijaté od FORE uložila ČF u Union banky za podmínek, které zajišťovaly, že k datu původně plánovaného ukončení Stabilizačního programu FORE (18.12.2004) se bude depozitum včetně úroků rovnat částce, kterou by ČF jinak obdržela při řádném ukončení Stabilizačního programu.

Přijaté řešení zaručovalo vyšší návratnost prostředků vložených do Stabilizačního programu FORE a omezovalo rizika pro účastníky penzijních fondů, kterým by byli vystaveni v případě konkurzu FORE.

Na základě rozdílné interpretace jedné z uzavřených dohod uplatnila Union banka v roce 1998 další dodatečné požadavky na úhradu nákladů spojených s přebíráním BDS. Na základě arbitrážního řízení ČNB v prosinci 1999 uhradila Union bance cca 1,9 mld Kč s tím, že byla 27.12.1999 uzavřena Dohoda o narovnání, která nahradila všechna předchozí ujednání mezi ČNB a Union bankou ve věci převzetí BDS a kterou byla vypořádána veškerá vzájemná práva a povinnosti mezi ČNB a UB ohledně převzetí BDS.

4. Úvěry spřízněným osobám

Po převzetí a integraci malých bank se postupně začala formovat finanční skupina Union Group (dále jen „UG“). Vznikaly nebo byly přebírány a rozvíjeny společnosti Union Trading, Union pojišťovna, Union leasing. Finanční skupina expandovala rovněž do Polska, kde se stala hlavním akcionářem Bank Przemyslowy.

V průběhu expanze skupiny poskytla banka úvěry společnostem, které jsou akcionáři UG nebo jsou majetkově či personálně propojeny s některými významnými akcionáři (tzv. related party loans, dále také „RPL“). Lze usuzovat, že z důvodu nedostatku finančních prostředků samotné UG byl takto financován rozvoj této finanční skupiny. Finanční prostředky byly obecně poskytnuty zejména účelově založeným společnostem, jejichž převážnou část bilanční sumy na straně zdrojů tvořil právě úvěr poskytnutý bankou.

Auditorská společnost Deloitte&Touche, s.r.o., (dále jen „DT“) uvedla ve své zprávě k účetní závěrce banky za rok 1999, že banka poskytla RPL ve výši 5,4 mld. Kč, a upozornila na nejistotu ohledně návratnosti těchto úvěrů s dopadem na finanční situaci banky, pokud nedojde

ke vstupu strategického investora včetně očekávaných prodejních cen některých majetkových účastí.

Přímou spojitost s navyšováním kapitálu banky či pořízením majetkových účastí (úvěry byly obecně poskytnuty na finanční investice) a tedy porušení právních předpisů se ČNB nepodařilo prokázat. ČNB však po jednáních s bankou a s auditorem uložila bance opatřením ze dne 23.6. 2000 neprodleně zajistit, aby bonitní cenné papíry z portfolia UG byly využity k dostatečnému zajištění RPL s cílem zlepšit zajištění těchto úvěrů. *Banka výše uvedené opatření splnila tím, že uzavřela s UG smlouvy, dle kterých má být výnos z prodeje majetkových účastí UG (VOPF, Union pojišťovna, Bank Przemyslowy atd.) použit výhradně ke splacení RPL.*

Následně ČNB uskutečnila ve dnech 11.9. až 13.10.2000 v bance kontrolu na místě zaměřenou mj. na RPL. Na jejím základě bylo bance dne 19. 9. 2000 uloženo opatření, které vyžadovalo mj. vyhodnotit rizika plynoucí z poskytnutých úvěrů, klasifikovat tyto pohledávky, provést ohodnocení zajištění a následně vytvořit potřebnou výši opravných položek. Dále bylo bance uloženo, aby zastavila a dále nezvyšovala úvěrovou angažovanost vůči skupině UG a podnikla veškeré kroky vedoucí ke snížení úvěrové angažovanosti banky vůči UG. *Banka však s plněním opatření otálela.* Proto bylo dne 10.11.2000 uloženo další opatření, které vyžadovalo, aby banka provedla klasifikaci RPL v souladu s Opatřením ČNB o klasifikaci pohledávek. *Banka výše uvedené úvěry ke dni 27.11.2000 překlasifikovala dle požadavku ČNB a deklarovala, že obě opatření k nápravě byla splněna a s tím, že ke snížení RPL dojde odprodejem majetkových účastí UG.*

Na základě záměru o prodeji majetkových účastí ČNB vyžádala na bance svým opatřením ze dne 3.1.2001, aby banka prostředky z prodeje majetkových účastí UG (splacení RPL) investovala pouze do aktiv s rizikovou vahou nula (likvidní prostředky).

V prosinci 2000 byla uzavřena smlouva o prodeji akcií VOPF společnosti Winterthur a následně byla splacena část RPL (ve výši 2,2 mld. Kč). Na základě zrušení podřízeného dluhu Fores, a.s. (bývalá Foresbank) byla uhrazena další část RPL (311 mil. Kč).

ČNB na základě zavedeného monitoringu zjistila, že banka v prosinci 2000 poskytla další úvěry určené na financování koupě akcií společnosti UG. Šlo o opakovaný nedostatek, na jehož základě ČNB bance uložila v květnu 2001 pokutu ve výši 2,5 mil. Kč. Tato pokuta byla v červnu 2001 uhrazena.

Dle údajů vykazovaných bankou k dalšímu snížení RPL v celkové výši 850 mil. Kč došlo postupně do února 2002 z výnosu prodeje akcií UG britskému investoru p. Seddonovi (vzhledem k nízkému podílu nepotřeboval ke vstupu do UG souhlas ČNB). Poznatky získané v roce 2002 při správním řízení s Invesmartem B.V. naznačují, že i prodej akcií p. Seddonovi mohl být financovaný formou RPL úvěrů. Tuto skutečnost však nebylo možné prokázat, neboť peněžní toky byly směřovány přes několik společností, z toho některé v zahraničí.

ČNB uskutečnila ve dnech 9.4.2002 až 18.4.2002 kontrolu na místě zaměřenou na vybrané aktivní úvěrové obchody, která zjistila potřebu tvorby opravných položek k RPL a některým dalším úvěrům v celkové výši 1,35 mld. Kč, nebezpečný postup banky u vybraných obchodů a nesprávné vykazování úvěrové angažovanosti. Po projednání výsledků kontroly s bankou ČNB vyžádala dopisem ze dne 4.7.2002, aby banka za účelem zjednání nápravy realizovala přímo bankou samotnou navržené nápravné kroky, tj. omezení aktivních obchodů nad 15 mil. Kč a výměnu členů představenstva.

Banka svůj závazek v oblasti výměny představenstva v daném termínu nesplnila, a proto vyžádala ČNB dne 4.7.2002 výměnu členů představenstva svým opatřením. *Vzhledem k tomu, že banka nerespektovala ani toto opatření, vyžádala ČNB dne 27.9.2002 výměnu členů dozorčí rady banky. Na valné hromadě dne 30.9.2002 pak došlo k částečné obměně členů dozorčí rady a*

představenstva. Teprve dne 20.12.2002 se uskutečnily mimořádné valné hromady banky i UG, na kterých bylo schváleno nové složení orgánů obou společností.

Po vypořádání námitkového řízení k protokolu z kontroly ČNB dne 2.1.2003 vyžádala v návaznosti na výsledky kontroly na místě provést u vybraných pohledávek přehodnocení klasifikace a v návaznosti na tuto klasifikaci vytvořit dodatečné opravné položky *Banka na základě požadavku ČNB vytvořila dodatečné opravné položky ve výši 1,2 mld. Kč.*

5. Vstup investorů

V polovině roku 2000 projevily zájem o získání majoritního podílu v UG dvě banky: Raiffeisenbank a BNP-Paribas. Obě banky nakonec od svého zájmu ustoupily, neboť se jim nepodařilo získat požadované státní záruky za kvalitu úvěrového portfolia banky (až do výše cca 2,5 mld. Kč).

Dle informace UG projevily v této době zájem rovněž další společnosti, které sice nežádaly státní záruky, ale měly pouze zájem o restrukturalizaci skupiny UG a následný odprodej jednotlivých dcer včetně banky. Zájem o vstup do banky projevila i slovenská společnost Istrokapitál, a. s., která nakonec svoji žádost vzala zpět.

Vzhledem k tomu, že se UG nepodařilo úspěšně zakončit jednání s potenciálními investory, dozorčí rada UG rozhodla v listopadu 2000 o variantě prodeje jednotlivých majetkových účastí. Na základě tlaku ČNB uzavřel UG s bankou takové smlouvy, ze kterých vyplývalo, že prostředky získané za prodej majetkových účastí UG budou převedeny do UB a použity na splácení RPL.

V průběhu 2. čtvrtletí 2001 byl ČNB předložen projekt vstupu britských portfoliových investorů, zastupovaných p. Seddonem, do UG a následného splacení části RPL. Nejednalo se však o získání kvalifikované účasti na bance, takže tento záměr nebyl posuzován v rámci správního řízení. V červnu 2001 byly s tímto investorem podepsány smlouvy o prodeji akcií UG v objemu 1,7 mld. Kč. Část finančních prostředků byla uhrazena v červnu 2001, zbývající prostředky uhrazeny nebyly.

Ve 4. čtvrtletí 2001 projevila zájem o získání kvalifikované účasti na bance a UG italská finanční skupina zastupovaná holandskou společností Invesmart B.V. (dále jen „Invesmart“). V dubnu 2002 podal Invesmart žádost o předchozí souhlas s nabytím kvalifikované účasti na bance prostřednictvím vstupu do UG. Invesmart hodlal banku vyčistit a následně prodat strategickému investorovi, přičemž předpokládal pomoc státu.

ČNB je podle zákona o bankách povinna rozhodnout o udělení souhlasu ke vstupu do banky do 3 měsíců od zahájení správního řízení. Vzhledem k tomu, že se Invesmartu nepodařilo předložit veškeré požadované podklady, bylo první správní řízení zastaveno a druhé, zahájené následně podanou žádostí, bylo ukončeno neudělením souhlasu. Všechny požadované informace, jejichž rozsah stanoví obecně závazné právní předpisy, Invesmart doložil až ve třetím řízení, které bylo dne 24.10.2002 ukončeno udělením souhlasu ČNB s nabytím kvalifikované účasti na Union bance.

Akvizice měla být financována prostřednictvím navýšení základního kapitálu Invesmartu jeho podílníky ve výši cca 2,6 mld. Kč, což bylo doloženo rozhodnutím valné hromady. Podmínkou bylo přitom vyřešení pohledávky České finanční za Union bankou, tedy poskytnutí veřejné podpory bance. Byl rovněž prezentován mechanismus, který měl zajistit, že prostředky zaplacené za akcie posílí finanční situaci banky, který spočíval v převzetí RPL od původních dlužníků proti akciím UG a UB.

Dne 18.11.2002 byl na Invesmart převeden majoritní podíl akcií UG (cca 60 %), dále získal Invesmart přímo cca 22,6 % akcií banky. Návazně Invesmart převzal závazky RPL ve výši cca 2,6 mld. Kč.

Jednání o veřejné podpoře s Ministerstvem financí probíhala prakticky od poloviny roku 2002. V listopadu 2002 bylo na společném jednání za účasti Ministerstva financí, ČNB, Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže a Union banky dohodnuto, že Union banka zpracuje restrukturalizační plán, který by byl podkladem pro poskytnutí veřejné podpory. Poslední verzi plánu předložila banka 12. 2. 2003. Ministerstvo financí po posouzení sdělilo bance, že předložený plán nepovažuje za reálné východisko ze stavu, ve kterém se Union banka nachází.

6. Kapitálová přiměřenost banky

Banka dle svých výkazů plní ukazatel kapitálové přiměřenosti, která se v průběhu roku 2002 pohybovala nad 9 %. Takto vykazovaná kapitálová přiměřenost však vycházela z konstrukce vstupu Invesmartu, který převzal RPL ve výši 2,6 mld. Kč s tím, že ke splacení závazků dojde z prostředků získaných navýšením jeho kapitálu po obdržení veřejné podpory. Banka na základě toho netvořila k pohledávce za Invesmartem opravné položky. Situace se nyní po stanovisku Ministerstva financí změnila a schopnost splacení závazku ze strany Invesmartu je třeba znovu posoudit. ČNB proto na bance vyžádala, aby na základě těchto skutečností vyhodnotila v souladu s Opatřením ČNB o posuzování pohledávek z finančních činností tuto pohledávku z hlediska její klasifikace a tvorby opravných položek.

Vedle nejistoty ohledně pohledávky za Invesmartem banka již od září 2002 účtuje ve svých finančních výkazech o pohledávce za ČNB z titulu údajné majetkové újmy ve výši cca 1,75 mld. Kč, kterou měla utrpět v souvislosti s převzetím BDS nad rámec již přijatých plnění. Zaúčtování této pohledávky umožnilo bance vytvořit opravné položky k úvěrům bez dopadu do její kapitálové přiměřenosti. Tato pohledávka je nyní předmětem arbitrážního řízení mezi bankou a ČNB.

7. Shrnutí

Union banka byla založena a v počátcích se též rozvíjela jako úzce regionální banka. Ve druhé polovině devadesátých let začala banka expandovat přebíráním problémových bank a současně s tím i celá skupina Union Group vytvářením a nákupem finančních společností.

Podstatnou příčinou dalšího vývoje Union banky bylo zejména poskytování úvěrů spřízněným osobám, ze kterých byla pravděpodobně financována expanze skupiny. Úvěry poskytnuté akcionářům a spřízněným osobám nebyli tito dlužníci schopni splatit standardním způsobem.

Jednoznačné zmapování celého procesu poskytování těchto úvěrů bylo a je velmi problematické. Banka poskytovala tyto úvěry pravděpodobně od roku 1997, avšak komplexní dokumentaci se nikdy nepodařilo získat ani ČNB, přestože použila všechny své zákonné možnosti, včetně kontrol na místě. Úvěry byly postupně zvyšovány, prolongovány, příp. poskytovány jiným subjektům. Objem speciálních úvěrů postupně narůstal a tvořil až cca 1/3 celého úvěrového portfolia banky, přičemž cca polovina těchto úvěrů byla bankou vykazována jako standardní.

Auditor banky Deloitte&Touche ve svých zprávách následně upozornil na rizika spojená s těmito úvěry s tím, že pro banku je nezbytné nalézt strategického investora nebo odprodat majetkové účasti za cenu, která dostatečně pokryje celkovou výši pohledávek. Ve zprávě k 31.12.2001, kterou ČNB obdržela až 16.8.2002, pak auditor uvádí, že pokud by nedošlo

k úspěšnému dokončení vstupu strategického investora, existuje významná nejistota ohledně schopnosti banky pokračovat ve své činnosti v dohledné budoucnosti.

Rizika spojená s úvěry poskytnutými spřízněným osobám spolu s problémy ve standardním úvěrovém portfoliu banky dosáhly rozměru, který soukromí investoři nebyli ochotni plně uhradit a podmiňovali svůj vstup do skupiny a banky poskytnutím státní pomoci.

ČNB v rámci výkonu bankovního dohledu pravidelně vyhodnocovala finanční situaci banky, včetně provedení kontrol na místě. V návaznosti na zjištěné nedostatky ČNB dle svých zákonných možností vyžadovala nápravná opatření směřující k omezení bankou podstupovaných rizik a vynucovala jejich plnění. Obdobně na jednáních s vedením banky i se zástupci dozorčí rady ČNB opakovaně vyžadovala řešení rizik vyplývajících především z úvěrového portfolia banky. ČNB byla odpovědnými orgány banky postupně informována o projektech řešení spočívajících v odprodeji dceřinných společností Union Group a ve vstupu zahraničních investorů, včetně souvisejících jednáních s Ministerstvem financí o poskytnutí podpory ze strany státu. Vedení banky, které má výlučnou odpovědnost za hospodaření banky, i její akcionáři tak měli dostatečný časový prostor pro nalezení a uskutečnění jejich plánů na ozdravení banky.

Záměry v odprodeji majetkových účastí se však podařilo realizovat pouze částečně a výsledkem jednání s potenciálními investory bylo až převzetí Invesmartem v závěru roku 2002. Zde se však nepodařilo najít průchodné řešení v oblasti veřejné podpory.

Dlouhodobé problémy banky vedly ke ztrátě důvěry trhu i veřejnosti, která se projevila prudkým odlivem vkladů v říjnu 2002. Po krátkodobé stabilizaci po vstupu Invesmartu se odliv vkladů a rapidní snížení likvidních prostředků banky projevil opětovně v únoru 2003, kdy banka byla nucena z důvodu ztráty své platební schopnosti nucena uzavřít své pobočky. Souběžně s tím ČNB zahájila správní řízení o odnětí bankovní licence, ve kterém bude posuzována komplexně celá finanční situace banky.